

ОЦІНКА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Демченко Т.А.

к.е.н., доцент кафедри фінансів, обліку
та економічної безпеки УДПУ

В сучасних умовах функціонування економіки якісних змін набувають як бухгалтерський облік так і аналіз, які повинні забезпечувати керівництво достовірною правдивою інформацією про результати діяльності підприємства для прийняття правильних управлінських рішень. У нових умовах господарювання важливе місце в організації і веденні бухгалтерського обліку займає оцінка оборотних активів, які є на підприємстві, так як від використаної методики оцінки залежить якість, правдивість і достовірність звітних показників, які характеризують майновий і фінансовий стан підприємства.

Поняття оцінки є фундаментальним в економіці, тим більше в бухгалтерському обліку в сучасних ринкових умовах. Цьому питанню приділяють увагу у своїх працях такі вітчизняні дослідники, як Дорош Н.І., Кірданов М.Г., Кузьмінський Ю.А., Кужельний М.В., Ловінська Л.Г., Малюга Н.М., Мних Є.В., Нападовська Л.В., Чумаченко М.Г., Швець В.Г.

Система вартісних оцінок, як зазначає Швець В.Г, «що застосовуються в бухгалтерському обліку, має багатофункціональний характер. Оцінка в бухгалтерському обліку необхідна у процесі господарської діяльності: при надходженні й вибутті активів; при виникненні прав і зобов'язань; при здійсненні таких операцій, як купівля-продаж, оренда майна, застава, страхування, інвестування, переоцінка активів, при створенні, об'єднанні, ліквідації підприємства; при виконанні права успадкування». [6, с.170]

Розвиток національної економіки на інноваційній основі: тенденції та перспективи: колективна монографія / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. С. Слатвінського. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 21-27.

З часів Луки Пачолі проблеми оцінки розглядались багатьма спеціалістами з бухгалтерського обліку. Можна чітко простежити дві основні концепції оцінки бухгалтерських активів: історична і сучасна. Між іншим, представники гарвардської бухгалтерської школи вважають, що сучасна концепція оцінки точніше відображає добробут акціонерів, який характеризується показником вартості його майна.[5, с.43]

Дослідження видів оцінок, що використовуються в бухгалтерському обліку, з нашої точки зору, повинно вирішити з однієї сторони, проблему визначення економічного добробуту підприємства, а з іншої – визначення сум доходу, які без збитку для підприємства і його платоспроможності можуть бути використані.

Концепція вільної оцінки власності, виходячи із принципів балансу, розроблялась багатьма вченими-економістами, серед яких виділялись Д.Піетро, Г.Сімон, Е.Джонсон, Е.Купер, Т.Вельтон, Б.Больцано, Б.Райан і ін.

Вони виходили з концепції історичної оцінки активів фірми, тобто ціни придбання, при цьому оцінка відігравала другорядну роль і забезпечувала лише оцінку власності з урахуванням захисту інтересів власників на відміну від інтересів кредиторів. Прибічники цієї теорії основну роль при визначенні фінансового результату надавали звіту про фінансові результати, а не балансу. Вони вважали, що перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською заборгованістю приводить до зменшення капіталу і погіршення фінансового стану суб'єктів ринкових відносин.[2,с.123]

Г. Сімон вважав, що оцінка не має самостійного характеру, а може бути виведена тільки на підставі балансу, а сам баланс не з'являється сам по собі, не висить десь в повітрі, а завжди складається від імені когось. Таким чином, тільки та особа, від імені якої складено баланс і має право оцінити своє майно і свої зобов'язання. [5, с.240] Вартість майнових цінностей, що

покладена в основу класифікації рахунків, диктувала оцінку, а вибір оцінки впливав на величину прибутку, яка підлягала розподілу між власниками.

Ернст Купер розумів прибуток як приріст активу після того, як вартість отримає справедливую оцінку, що не суперечить закону приросту капіталу. Таким чином прибуток не витікає з бухгалтерських документів, а трактується як реальний приріст багатства, тобто власності підприємства. [5, с.200]

В свою чергу Томас Вельтон запропонував, щоб оцінка прибутку і об'єктів, що обліковуються, повинна витікати з незалежних документів і зберігалася в обліку до самого продажу цінностей. Таким чином, оцінка задається обліком, а не суб'єктивними бажаннями тих, хто складає баланс. [5,с.195]

Можна побачити, що позиції Купера відповідали інтересам акціонерів, а погляди Вельтона відповідали інтересам кредиторів. Занижена оцінка активів призводила до того, що акціонери, продаючи акції, мали збитки, на відміну від кредиторів, які могли бути спокійними, через те, що фірма мала приховані резерви, які гарантували вкладені інвестиції. Завищена оцінка ж навпаки дозволяла перекласти збитки на покупців акцій і поставити під загрозу інвестиції кредиторів.

Прибічниками історичної оцінки були такі видатні бухгалтери, як Л.Пачолі, Фішер, В.Осбор, Герстер, Саварі, А.Гільбо і багато сучасних фахівців. В межах цієї концепції фінансовий результат визначається співвідношенням доходів і витрат. Професор Я.В. Соколов вважав, що теоретично єдиною правильною може бути оцінка матеріальних цінностей за собівартістю. На сучасному етапі на практиці оцінка майна, яке придбане за плату, здійснюється шляхом додавання фактично проведених витрат на його придбання, майно, що отримане безоплатно, оцінюється за ринковою вартістю на дату придбання, а майно, яке вироблене на самому підприємстві оцінюється за вартістю його виготовлення. [5, с.201]

Розвиток національної економіки на інноваційній основі: тенденції та перспективи: колективна монографія / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. С. Слатвінського. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 21-27.

Л.І. Гомберг пов'язав оцінку з цілями обліку і дав одну із перших класифікацій видів оцінок, а саме: початкова, ринкова, відновна, номінальна, експертна, залишкова(економічна, фінансова), правова – для активних статей: по капіталізованому доходу і по біржовій ціні облігації. [5,с.44]

Згідно з загальною концепцією економічного прибутку Адама Сміта глобальний фінансовий результат дорівнює співвідношенню вартості майна підприємства на кінець і початок періоду, що поставило проблему оцінки на перше місце, так як від неї в першу чергу залежить кінцевий результат обліку.

Лауреат Нобелівської премії по економіці Джон Хікс переніс вище вказану ідею, що фінансовий результат дорівнює співвідношенню вартості майна підприємства на кінець і початок періоду, і оцінка є першочерговим завданням, на фізичні особи і є родоначальником концепції податкового контролю і виявлення зловживань у цій сфері. [2,с.117]

В подальшому ця ідея і пов'язана з нею оцінка умовної ліквідації активів розглядалась В.Рігером, Л.Сеєм, Л.Р.Діксі, Ф.Шмідтом, а в контексті взаємозв'язку між бухгалтерським обліком і економічним прибутком Д.Соломоном, Д.Г. Сортером, Ч.Т. Хоргенном.

До утворення акціонерних товариств в середині дев'ятнадцятого століття, згідно з дослідженнями таких істориків обліку, як Літлона, де Трувера, Ямея, переважав принцип інвентарної оцінки (переоцінки цінностей). Найбільш повне теоретичне його обґрунтування дав Ернст Купер.

Джино Дзаппа (1879-1960) трактував облік як чисту самостійну науку про управління, що не залежить від юридичних і політико-економічних доктрин. Його погляди на баланс досить цікаві, наприклад, він визначає, що оцінка здійснюється за поточними цінами, частка дебіторської заборгованості в активі і кредиторської в пасиві характеризують зв'язки підприємства з його кореспондентами, тобто зовнішнім світом. [5, с.320]

Розвиток національної економіки на інноваційній основі:тенденції та перспективи: колективна монографія / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. С. Слатвінського. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 21-27.

Дзаппа вважав, що об'єкт, який знаходиться на балансі, більше містить інформації чим сам по собі. Суть балансу в тому, щоб відобразити всі інформаційні зв'язки між його елементами.

Важливо відмітити, що Дзаппа виділяє актив, як не просто засоби підприємства, а ресурси, які призначені для отримання прибутку. Таким чином ми можемо охарактеризувати його як очікування майбутнього прибутку. [5, с.216]

З'явилися різні категорії історичних оцінок: початкова, номінальна, купівельна, собівартість і т.д.

Прибічниками оцінки за собівартістю можна назвати Бюша, Аугшпурга, Гюглі, Шибє і Одерман, Байтеля, Кальмеса, Фішера, Герстнера.

Багато різних модифікацій оцінки за собівартістю запропонував В.Осбар [1, с.96]. Проте всі варіанти оцінки по собівартості не задовольняли багатьох бухгалтерів, тому що робили не відповідними цінності, збільшували актив прихованими збитками, а іноді призводили до зниження прибутку.

Роберт Н. Антоні вважав, що тільки так звана історична оцінка відрізняється реалістичністю, простотою в роботі, позбавляє облік від неминучих складних процедур, пов'язаних з переоцінкою засобів і фінансових результатів, так як:

- ✓ збільшення прибутку за рахунок інфляції потрібно розглядати як реальну надбавку (кон'юнктурну премію);
- ✓ договори з контрактами можуть передбачати інфляційну відмовку, що робить оцінку і величину фінансового результату більш реальними;
- ✓ продажна ціна залежить від кон'юнктури, а не від бухгалтерської калькуляції одиниці виробу, через це собівартість готової продукції повинна визначатись за історичними (фактичними) цінами;
- ✓ досвід багатьох країн підтверджує прийнятність і виправдання історичних цін.

Розвиток національної економіки на інноваційній основі: тенденції та перспективи: колективна монографія / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. С. Слатвінського. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 21-27.

Антоні на спеціальних прикладах показує переваги оцінки за собівартістю порівняно з ринковою вартістю.[4, с. 23-24]

Показники бухгалтерського обліку обмежені професійними оцінками і мають за мету відображення всієї сукупності чинників. Одним із принципів бухгалтерського обліку є суттєвість. Практично він означає, що управління концентрує увагу на важливих подіях, приділяючи відносно мало часу малим сумам і невеликим помилкам.

З появою у бухгалтерському обліку поняття абсолютного активу, ліквідаційних, диференційованих і нульових балансів, роль історичної оцінки різко зросла, проте вона стала застосовуватися в комплексі з іншими оцінками і припущеннями: відновлювальна вартість, вартість виробництва, ціна придбання, ліквідаційна вартість, ринкова вартість. При цьому беруться до уваги ряд таких припущень: ризик втрати і використання стандартів ГААР, МСФЗ або П(С)БО. Абсолютний актив, відповідно, має наступні ознаки:

- ✓ його можна в будь-який момент перетворити в споживчу форму, з чого витікає його абсолютне обернення в інші товари і послуги;
- ✓ він абсолютно стійкий за своєю економічною цінністю;
- ✓ для власника абсолютного активу не існує ніяких перешкод, подібних операційним витратам при купівлі або продажу;
- ✓ він володіє властивостями абсолютної ділимості і мобільності, тобто виконує функції грошового еквіваленту.

Голова амстердамської школи Теодор Лімперг висунув в двадцятих-тридцятих роках двадцятого століття теорію, згідно з якою облік повинен вестись не за собівартістю і не за поточними цінами. Звітність повинна відображати обліковані цінності за відновлювальною вартістю. Тільки це, на його думку, дозволить підприємствам підтримувати життєздатність. Ідеї Лімперга були направлені проти австрійської школи і вчення про граничну корисність. [5,с.94]

Розвиток національної економіки на інноваційній основі:тенденції та перспективи: колективна монографія / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. С. Слатвінського. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 21-27.

Отже, справедливо відмітити, що найбільш прийнятною є оцінка, яка відображає поточну вартість активів, тобто поточна оцінка. Поточна оцінка являє собою вартість активів, за якою можна їх придбати на момент складання балансу, тобто вартість заміни об'єктів обліку. [2,с.115]

Використання в бухгалтерському обліку концепцій прогнозування, моделювання капітальних активів, системи фінансових коефіцієнтів, використання звітів про рух капіталу, грошових потоків розширило підхід до історичної оцінки особливо в контексті основних принципів бухгалтерського обліку.

При цьому Бріттон і Ватерсон акцентують увагу на необхідності підвищення прогнозних функцій фінансового і управлінського обліку. Бухгалтерський облік, який є джерелом інформації для аналізу коефіцієнтів, базується на концепції собівартості, що являє собою не найкращу основу для вирішення задач прогнозування, оцінки доцільності інвестування в фірму. [2,с.189]

На підставі бухгалтерської звітності, яка складається на основі історичної оцінки, фінансові аналітики розраховують систему фінансових коефіцієнтів і використовують їх у фінансовому менеджменті. Можна виділити сім основних обставин, які обмежують можливості аналізу коефіцієнтів:

- ✓ відмінності облікової політики підприємства;
- ✓ дія принципу обліку за собівартістю;
- ✓ відсутність прийнятних даних, які можна порівняти;
- ✓ відмінність умов діяльності підприємства і звітних періодів, які порівнюються;
- ✓ неявні короткострокові коливання;
- ✓ зміна купівельної сили грошей;
- ✓ інші немонетарні фактори.

Немонетарні фактори пов'язані з тим, що при аналізі коефіцієнтів не беруться до уваги якісні характеристики товарів та послуг, робочої сили, трудових відносин. Саме дія цих факторів призводить до появи гудвілу.[2,с.217] Проте вартість гудвілу, її обґрунтування впливає не просто на активи підприємства, а на вартість чистих активів, тобто показника, який визначає власні джерела.

При складанні нульових балансових звітів з метою визначення вартості чистих активів, при оцінці пакетів акцій, також виключно актуальним є правильність вибору, використання оцінок і припущень. При цьому чистими активами є: активи підприємства за відрахуванням його зобов'язань; сукупність майнових цінностей (активів) підприємства, сформованих за рахунок власного капіталу. Вартість чистих активів обчислюють як різницю між сумою всіх активів підприємства за балансовою вартістю та сумою використовуваного підприємством позикового капіталу. Показник вартості чистих активів є основою балансової оцінки підприємства як цілісного майнового комплексу.

Прибічниками альтернативної оцінки виступали В.Ле Курт, А.Шеффле, Е. Бріттон, які є родоначальниками нового футуристичного підходу до оцінки. Футурологія в широкому значенні – це сукупність уявлень про майбутнє Землі і людства, у вузькому розумінні – це область наукових знань, яка охоплює перспективи соціальних процесів, тобто прогнозування.

В області ціноутворення з'являються нові концепції дисконтованих грошових потоків, майбутніх грошових надходжень, капіталізованих доходів в різній інтерпретації, системи актуалізації оцінки, арбітражна оціночна теорія і багато інших.

Виникло біля двадцяти різних видів оцінки, які можна згрупувати в дві групи оцінок активу, альтернативних його собівартості:

- ✓ вартість заміни;

- ✓ повернена вартість(яка може бути або чистою вартістю реалізації або економічною оцінкою).

Основним завданням є визначення, яка із них є надійною, порівняльною, зрозумілою для користувачів і може бути використаною в будь-який момент будь-якою господарською одиницею. При цьому важливо розуміти, що рішення залежить від багатьох зовнішніх конкретних обставин і суб'єктивних уявлень того, хто дає оцінку. Можливий вибір одного із двох способів вибору оцінки: вибрати ту оцінку, яку будемо вважати найбільш прийнятною для всіх обставин; або використати схему визначення оцінки вартості вибуття активів (рис.1). [2, с.270]

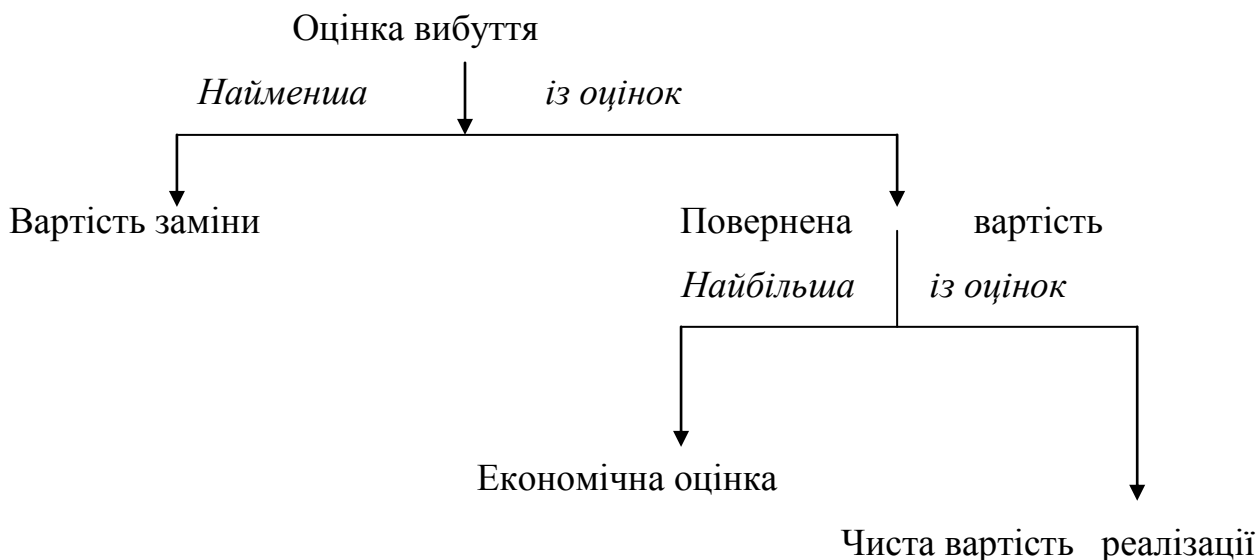

Рис. 1 Схема визначення оцінки вартості вибуття активів акціонерного підприємства

Фінансовий результат при альтернативній оцінці визначається співвідношенням вартості майбутніх активів і майбутніх зобов'язань, тобто ґрунтується на концепції визначення глобального фінансового результату.

Мета альтернативної оцінки зводиться до прогнозування фінансових результатів в процесі прийняття рішень.

Зауважимо, що умови використання альтернативної оцінки досить широкі, проте можуть бути виділені в дві позиції:

- ✓ прогнозування можливого проникнення на нові альтернативні ринки;
- ✓ прогнозування можливого випуску нових виробів і змін фінансового стану підприємства в результаті появи певних ризиків.

Таким чином, метою оцінки визначення вартості ресурсів акціонерних підприємств повинно бути встановлення фінансової рівноваги у структурі матеріальних і фінансових ресурсів підприємства, визначення оптимальних шляхів розвитку, шляхом визначення можливостей ефективного розвитку підприємства в умовах відповідного рівня забезпеченості ресурсами, зовнішнього конкурентного середовища з використанням наявних та прихованих резервів.

Література

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.1. / И.А. Бланк – К.: Ника-Центр, 1999. – 592с.
2. Бриттон Э. Вводный курс по бухгалтерскому учету, аудиту, анализу. Самоучитель. / Э. Бриттон, К. Ватерсон; [пер с англ. И.А. Смирновой]; под ред. проф. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1998 – 328с.
3. Райан Б. Стратегический учет для руководителя / Б. Райан; [пер. с англ.; под ред. В.А. Микрюкова] – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
4. Роберт Н. Антони. Основы бухгалтерского учета / Роберт Н. Антони. [пер. с англ.] – М.: С.П. «Триада НТТ», 1992. – 318с.
5. Соколов Я.В. Очерки по истории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов – М.: Финансы и статистика, 1991. – 400 с.: ил.
6. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку / В.Г. Швець – К.: Знання-Прес, 2006. – 525с.

Розвиток національної економіки на інноваційній основі: тенденції та перспективи: колективна монографія / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. С. Слатвінського. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – С. 21-27.